

27. Marghiloman A. Note Politice 1897-1924 / A. Marghiloman. – Vol. III / 1917-1918. București: Editura Institutului de Arte Grafice «EMINESCU», 1927. – 576 p.
28. Макачук В. Восточные границы межвоенной Румынии (1918–1940 гг.): аспекты международного права / В. Макачук, Н. Рудый // Русин. – 2012. – №2 (28). – С. 55–66.
29. Березняков Н.В. Борьба трудящихся Бессарабии против интервентов в 1917–1920 гг. / Н.В. Березняков. – Кишинев, 1957. – 317 с.
30. Виднянский С.В. Процессы национального самоопределения на Буковине в 1918 г., её включение в состав Румынского королевства и румынизация автохтонного украинского населения края / С.В. Виднянский // Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relațiilor multisekulare moldo-ruso-ucrainene. – Chișinău, 2012. – С. 136–140.
31. Бессарабия на перекрестке Европейской дипломатии: Документы и материалы / [сост. В.Н. Виноградов и др.]. – М.: Индрик, 1996. – 380 с.

Popenko Ya. V. Realization of the «Greater Romania» Idea in the Foreign Policy Activities of Bucharest in the First Quarter of the XX century

The article analyzes the foreign policy of Romania in the first quarter of the XX century. The strategic gist of the activities of the Romanian government leaders during this period was determined by the necessity of practical implementation of the «Great Romania» idea. Formed in the second half of the XIX century, the idea of creation and development of the statehood was actually achieved in the years of the First World War. As the result of political balancing between the Central Unit and the Entente, Bucharest managed to double the territory of their own country at the expense of the lands of the neighboring countries. The main reasons, the content, the direction and the consequences of the implementation of the idea of «Greater Romania» are described by the author.

Key words: expansion, annexation, ideology, «Greater Romania», Bukovina, Bessarabia, and the First World War.

Попенко Я. В. Реализация идеи создания «Великой Румынии» во внешнеполитической деятельности Бухареста в первой четверти XX в.

В статье анализируется внешняя политика Румынии в первой четверти XX в. Стратегическая суть деятельности румынских государственных лидеров в этот период определялась необходимостью практической реализации идеи создания «Великой Румынии». Сформированная во второй половине XIX в. идея создания и развития собственной государственности, она была фактически достигнута в годы Первой мировой войны. В результате политического балансирования между Центральным блоком и Антантой, Бухаресту удалось почти вдвое увеличить территорию собственной страны за счет земель соседних государств. Автором освещаются основные причины, содержание, направления и последствия реализации идеи «Великой Румынии».

Ключевые слова: экспансия, аннексия, идеология, «Великая Румыния», Буковина, Бессарабия, Первая мировая война.

Статтю подано до редколегії 27.01.2017 р.

УДК 94(477)»1924-1940»

О. В. Садовнік

МОЛДАВСЬКА АВТОНОМНА РАДЯНСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА У СКЛАДІ УРСР 1924-1940 РР.: ДО ПИТАННЯ ПРО ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ 1989 – 1992 РР.

У статті досліджуються актуальні проблеми утворення, розвитку, а також ліквідації Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки у контексті сучасної проблеми Придністров'я. Зроблено висновки про те, що історичні корені сучасної Придністровської проблеми сягають 20 - 40-х рр. XX ст., саме територіальні зміни без урахування етнічного складу населення заклали передумови Придністровської проблеми, яка і сьогодні залишається далекою до вирішення.

Ключові слова: МАРСР, УРСР, історіографія, адміністративні зміни, Придністровська проблема, МРСР.

Українсько-молдавське порубіжжя є надзвичайно цікавим та мало вивченим історико-етнографічним регіоном. На лівобережжі Дністра із давніх часів проживали представники двох сусідніх народів – українського та молдавського, що доповнювали та збагачували один одного.

На початку 90-х рр. XX ст. коли на території СРСР розпочався процес виникнення незалежних держав, на лівобережжі Дністра виникла Придністровська Молдавська Республіка. Особливе місце в історії Придністров'я займає Молдавська Автономна Радянська Соціалістична Республіка, що існувала у складі УРСР із 1924 до 1940 року. Її утворення призвело до значних змін адміністративно-територіального устрою в регіоні та заклало передумови сучасної проблеми Придністров'я.

Основним завданням статті є дослідження особливостей соціально-економічного, політичного та етнокультурного розвитку Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки як однієї з основних передумов виникнення конфлікту в Придністров'ї у 1989 – 1992 рр.

Питання пов'язані із утворенням МАРСР в різних аспектах досліджували радянські вчені. Зокрема, у праці С. Афтенюка [1] характеризуються політичні передумови утворення Автономної Республіки. Процес утворення Молдавської АРСР досліджувався у монографії Б. Віленського [2]. Із істориків Молдови відмітимо монографію А. Репіди [3], в якій досліджуються історичні передумови утворення Республіки. Після розпаду СРСР та утворення на його території незалежних держав виникли передумови для об'єктивного дослідження історії Молдавської Автономної Республіки. Одним із перших таку спробу здійснив В.Боечко [4]. Окремі аспекти історії МАРСР вивчають історики самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки [5]. Однак багато проблем розглядаються ними тенденційно, це стосується, зокрема, місця і ролі молдавського населення Придністров'я в утворенні Автономної Республіки.

Більшовицький переворот у жовтні 1917 р. та окупація Бессарабії Румунією підняли значення Придністров'я на Балканському геополітичному напрямку. У роки громадянської війни запеклу боротьбу за ці території вела українська Центральна Рада, бессарабський «Сфатул церій» (Крайова Рада), а також війська білогвардійців та більшовиків. Після проголошення в Кишиневі 2 грудня 1917 р. Молдавської демократичної республіки її керівництво на чолі з «Сфатул церій» робило активні спроби приєднати до неї і Придністров'я. 17 грудня 1917 р. у Тирасполі відкрився Конгрес молдаван України, у його роботі взяли участь близько 100 делегатів від Придністров'я, Одещини та Буковини. Делегація що прибула на Конгрес з Кишинева на чолі з віце-головою «Сфатул церій» П. Халіппоу прагнула надати йому націоналістичного забарвлення. У вітальній промові П.Халіппи відверто звучали антиукраїнські настрої: «Наш народ – народ борців та завойовників. Ви йдете попереду свого народу на Схід, щоб захопити землі і підкорити народи. Будьте обережні, на вашому шляху народ з яким вам необхідно боротися. Українці жадібні до землі, але ми є господарями цієї землі понад 400 років» [5, с.71]. Однак такі заяви не знайшли підтримки у придністровських молдаван.

Після остаточної перемоги більшовицької влади на Півдні України, у відповідності до постанови Всеукраїнського Ревкому від 28 січня 1920 р. Тираспольський повіт було включено до новоствореної Одеської губернії, а у березні 1920 р. до її складу передано і Балтський повіт. На початку березня 1923 р. у зв'язку із ліквідацією повітів і волостей та утворення округ і районів, лівобережні райони Придністров'я входили до складу Одеської та Балтської округ Одеської губернії і Тульчинської округи Подільської губернії [6, с.69].

Рішення про утворення МАРСР було прийнято на III сесії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету восьмого скликання 12 жовтня 1924 р. в Харкові – тодішній столиці України. Молдавську делегацію на сесії очолювали Г. Старий та П. Кіор-Янакі. Із доповіддю на сесії виступив голова Раднаркому Української РСР В. Чубар. Він з більшовицькою прямою заявив, що керівництво України, враховуючи тимчасову окупацію Бессарабії, вирішило включити до складу Автономної Республіки населені пункти та адміністративні райони в яких молдавське населення не складає більшості. На завершення В. Чубар висловив надію: «Обрана форма державності буде сприяти розвитку соціалістичної Молдавії і мати велике значення для трудящих Бессарабії в їх боротьбі за возз'єднання з радянською батьківщиною» [7, с. 90].

Сесія ВУЦВК прийняла постанову про утворення Молдавської Автономної Республіки та визначила її кордон. З північного-заходу він проходив по межі населених пунктів Грушка та Окниця Велико-Кісницького району Тульчинської округи Подільської губернії. З заходу та південного-заходу по державному кордону СРСР [8, с.106]. Пізніше лінія адміністративного поділу між Одеською і Подільською губерніями УРСР та МАРСР кілька разів уточнювалась і остаточно була встановлена лише у травні 1926 р.

До складу Молдавської Автономної Республіки увійшла також частина районів Балтської та Одеської округ Одеської губернії та декілька населених пунктів Тульчинської округи Подільської губернії. Від Балтської округи до МАРСР відійшли Балтський, Олексіївський та Крутянський райони, а також три населених пункти Валегуцулівського району, від Одеської округи – Дубосарський, Григоріопольський, Тираспольський та Слободзейський райони, від Тульчинської округи – Кам'янський район. На початку свого існування територія республіки була поділена на 12 районів: Балтський, Олексіївський, Бирзульський, Рибницький, Ставровський,

Ананьївський, Крутянський, Кам'янський, Дубосарський, Григоріопольський, Тираспольський та Слободзейський. Загальна площа республіки склала 8,1 тис. км² [3,с.114].

На заході та південному-заході кордон Автономної Республіки, як зазначалося вище, співпадав з лінією державного кордону СРСР. Це означало, що до складу Молдавської АРСР де-юре включалась і територія Бессарабії, яка перебувала у складі Румунії.

Розподіл матеріальних цінностей між Автономною Республікою з одного боку, Одеською та Подільською губерніями з іншого, відбувався на засіданнях спеціально створених паритетних комісій. На території, що увійшла до складу Республіки, було збережено структуру міських, районних та сільських адміністративних одиниць, установ та організацій, що перейшли у підпорядкування Ревкому МАРСР з усім обслуговуючим персоналом та майном [9,с.16-17].

Досліджуючи історичні корені проблеми Придністров'я не можна залишити поза увагою чисельність та національний склад населення регіону. В офіційних документах організатори утворення республіки шляхом фальсифікацій завищили долю молдавського населення. Голова Раднаркому УРСР В. Чубар, виступаючи на сесії ВУЦВК про необхідність утворення Автономної Республіки, вказав, що молдаване складають 58% населення Придністров'я [7, с. 48]. Через рік після утворення Автономної Республіки, голова її Ревкому Г. Старий, опираючись на матеріали спеціальної комісії, дав таку характеристику національного складу населення МАРСР: українці – 38,8%, молдаване – 32,1%, росіяни – 11,7%, євреї – 11,3%, представники інших національностей – 6,1% [5,с.95]. Однак, найточніші данні, що реально відображали національний склад Автономної Республіки, були отримані за наслідками перепису населення 1926 р. Загальна чисельність її населення склала 572,5 тис. осіб, із них українців – 277,5 тис. (48,5%), молдаван – 172,4 тис.(30,1%), росіян – 48,9 тис.(8,5%), євреїв – 48,6 тис. (8,5%), представників інших національностей – 24,9 тис. (4,4%). Молдаване складали більшість лише у трьох районах республіки із 12, а саме: Дубосарському – 67%, Слободзейському – 64,7% та Григоріопольському – 45,7% [10,с.19-20].

Відразу після утворення Автономної Республіки виникли проблеми пов'язані із неможливістю розміщення у Тирасполі органів влади та управління через відсутність необхідних приміщень та надзвичайно складну ситуацію, що склалася на кордоні СРСР і Румунії по р. Дністер. Тому 26 листопада 1924 р. керівництво УРСР прийняло рішення про розформування Балтської округи Одеської губернії та включення Балтського району з м. Балта до складу МАРСР. Місто було столицею Автономної Республіки з 1924 по 1929 рік. При цьому, варто зауважити, що доля молдавського населення у Балтському районі складала лише 2,5%, а у м. Балті - 1,6% [10,с.134]. У 1929 р. столиця Молдавської АРСР була перенесена до Тирасполя. Цьому сприяла нормалізація відносин між СРСР та Румунією і взаємне визнання кордонів.

Великі адміністративні зміни відбулися у Придністров'ї влітку 1940 р., коли МАРСР була ліквідована, а її частина приєднана до створеної Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки. У серпні 1940 р., у зв'язку із звільненням Бессарабії від румунської окупації та возз'єднанням її з СРСР, Молдавська АРСР припинила своє існування. Ще раніше, 10 липня 1940 р. ЦК ВКП(б) і РНК СРСР прийняли постанову «Про утворення союзної МРСР», 20 липня Політбюро ЦК ВКП(б) остаточно вирішило питання адміністративно-територіального розмежування між УРСР та МРСР. У відповідності з цим рішенням 2 серпня 1940 р. VII сесія Верховної Ради СРСР прийняла закон «Про утворення союзної Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки» [11, с. 162-163].

До складу нового державного утворення із столицею у м. Кишиневі увійшли шість повітів колишньої Бессарабії – Бельцький, Бендерський, Кагульський, Кишинівський, Оргеєвський та Сорокський, і шість районів колишньої МАРСР – Григоріопольський, Дубосарський, Кам'янський, Рибницький, Слободзейський та Тираспольський площею 3,9 тис. км², де проживали 310,7 тис. мешканців, що складало 45,9% території та 51,9% населення Автономної Республіки. Інші вісім районів – Ананьївський, Балтський, Валегуцулівський, Кодимський, Котовський, Красно-Окнінський, Пісчанський, та Черканівський були передані до складу Одеської області [12, с. 11-12].

Приєднання частини Придністров'я до Бессарабії у 1940 р. було прикладом більшовицької революційної творчості і знаходилося у протиріччі з існуючим законодавством СРСР та УРСР. Вищі органи державної влади Союзу РСР, УРСР та МАРСР не прийняли всіх необхідних правових актів. Питання про кордони нової республіки вирішувалося командно-адміністративними методами. Остаточно питання кордонів було вирішено указом Президії Верховної Ради СРСР «Про встановлення кордонів між Українською та Молдавською РСР», який був підписаний М. Калініним 4 листопада 1940 р. У ньому є посилання на відповідне рішення Президії Верховної Ради МРСР, однак цей орган було обрано значно пізніше – 8 лютого 1941 р. на першій сесії Верховної Ради МРСР [8,с.118]. Об'єднання частини Придністров'я з Бессарабією в єдину республіку переслідувало ціль швидкими більшовицькими темпами

довести Бессарабію до радянських стандартів, провівши індустріалізацію, колективізацію та культурну революцію. Це призвело до того що УРСР фактично втратила частину своєї території.

У період радянсько-німецької війни 1941-1945 рр. фашистські окупанти знову повернули р. Дністер прикордонні функції. На території між Прутом і Дністром було створено губернаторство «Бессарабія», а на схід від Дністра – губернаторство «Транснестрія», адміністративним центром якого стала Одеса, перейменована румунами в м. Антонеску. Визволення Придністров'я Червоною Армією у квітні 1944 р. призвело до відновлення МРСР у кордонах 1940 р.

МРСР як союзна держава проіснувала більше ніж пів століття. У червні 1990 р. парламент Молдови відмінив Закон від 2 серпня 1940 р. по якому ця республіка була утворена. Крім того керівництво Молдови різко змінило геополітичну орієнтацію із слов'янського напрямку в бік Румунії. Вихід Молдови із складу СРСР і оголошення нею акту 2 серпня 1940 р. незаконним, поставили народ Придністров'я перед вибором: відновити свою автономію у складі України, увійти до складу незалежної Молдови, що прагне до об'єднання з Румунією, або створити свою незалежну державу. У такій ситуації 2 вересня 1990 р. на Другому надзвичайному з'їзді рад Придністров'я було прийнято декларацію про державний суверенітет [5, с. 219]. Так виникла самопроголошена та ніким офіційно не визнана Придністровська Молдавська Республіка.

Таким чином, сучасна проблема Придністров'я має глибокі історичні корені які сягають 20 - 40-х рр. XX ст., коли більшовицьке керівництво СРСР та УРСР, бажаючи повернути до свого складу Бессарабію, створило на українських землях молдавське національно-територіальне об'єднання. Головною особливістю Молдавської Автономної Республіки було те, що молдаване ніколи не складали більшості її населення, а рух за національне самовизначення молдаван Придністров'я так і не виник. Територію Автономної Республіки було збільшено за рахунок районів населених переважно українцями. Територіальні зміни без урахування етнічного складу населення заклали передумови Придністровської проблеми, яка і сьогодні залишається далекою до вирішення.

У перспективі подальших досліджень обраної нами проблеми актуальним видається вивчення соціально-економічного, політичного та культурного розвитку Придністровського регіону у складі Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки у 1940 – 1990 рр. як ще однієї важливої історичної передумови Придністровського конфлікту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Афтенюк С.Л. Ленинская национальная политика и образование советской государственности молдавского народа. – Кишинев, 1971.
2. Виленский Б.В. Образование Молдавской Советской Социалистической Республики. – К., 1951.
3. Репида А. Образование Молдавской АССР. – Кишинев, 1974.
4. Боечко В.Д. Утворення Молдавської Автономної Соціалістичної Радянської Республіки і «Бессарабське питання» // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Збірник наукових праць. – К., 1994. Вип.3.
5. История Приднестровской Молдавской Республики. В 2-х т. – Тирасполь, 1996. – Т. 1.
6. Иванова З.М. Левобережные районы Молдавии в 1918-1924 гг. Исторический очерк. – Кишинев, 1978.
7. III сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету VIII скликання 8 – 12 жовтня 1924 року. – Харків, 1924.
8. Начало большого пути. Сборник документов и материалов к 40-летию образования Молдавской ССР и создания Коммунистической партии Молдавии. – Кишинев, 1964.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України), ф.29, оп.1, спр.1090.
10. Всесоюзная перепись населения 1926 года. УССР. Итоги по республике. – М., 1930. – Т.6.
11. Лазарев А.М. Воссоединение молдавского народа в единое советское государство. – Кишинев, 1965.
12. ЦДАГО України, ф.29, оп.1, спр.1184.

Sadovnik O. V. Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic as a Part of the UkrSSR in 1924-1940: to the Question of Historical Background of the Transnistrian Conflict in 1989 - 1992

The paper studies important problems of formation, development and liquidation of the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic in the context of the current problem of Transnistria. It concludes that the historical roots of modern Transnistrian problem reach 1920 - 40-ies. Territorial changes without considering the ethnic composition of the population preconditioned the Transnistrian problem, which still remains far from being resolved.

Keywords: MARSR, UkrSSR, historiography, administrative changes, Transnistrian problem, MSSR.

Садовник А. В. Молдавская Автономная Советская Социалистическая Республика в составе УССР 1924-1940 гг.: к вопросу об исторических предпосылках возникновения Приднестровского конфликта 1989 - 1992 гг.

В статье исследуются актуальные проблемы образования, развития, а также ликвидации Молдавской Автономной Советской Социалистической Республики в контексте современной проблемы Приднестровья. Сделан вывод о том, что исторические корни современной Приднестровской проблемы достигают 20 - 40-х гг. XX в. Именно территориальные изменения без учета этнического состава населения заложили предпосылки Приднестровской проблемы, которая и сегодня остается далекой к решению.

Ключевые слова: МАССР, УССР, историография, административные изменения, Приднестровская проблема, МССР.

Статтю подано до редколегії 19.01.2017 р.

УДК 94: [329.361: 272](47+57)»192»

Р. І. Андрущак

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РАДЯНСЬКОЇ АНТИКАТОЛИЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ 20-Х РР. XX СТ.

У даній статті автор досліджує витоки радянської релігійної політики 20-х рр. XX ст. щодо Римо-католицької церкви. Обґрунтовано більшовицьку ідеологічну вмотивованість у боротьбі з Римо-католицизмом та релігією загалом. Проаналізовано праці одного з головних теоретиків марксистського атеїзму, що був ідеологом більшовицької антирелігійної політики.

Ключові слова: радянська влада, Римо-католицька церква, антирелігійна політика, антирелігійна пропаганда, ідеологія, атеїзм, державно-церковні відносини.

У 20-х рр. XX ст. радянська влада активно впроваджувала ідею розбудови атеїстичної держави, в якій місця релігії та церкви не було. У цей час духовне життя віруючих українців зазнало чималих збитків, пов'язаних з насильним впровадженням у свідомість людей воєнничого атеїзму. Окреме місце в більшовицькій антирелігійній політиці 1920-х рр. відводилося саме Римо-католицькій церкві, яка вважалася головною перешкодою в успішному проведенні владою радянської політики польського населення, що в більшості проживало на території Правобережної України.

Метою означеного дослідження є вивчення витоків більшовицької ідеологічної вмотивованості в боротьбі з Римо-католицизмом в 1920-х рр.

З моменту встановлення більшовицької влади, яка з самого початку рішуче була налаштована вести свою подальшу політику в антирелігійному дусі, розпочався період жорстоких гонінь щодо Римо-католицької церкви. На розвиток радянської релігійної політики мали вплив кілька вагомих факторів. З одного боку це була ідеологічна конфронтація між марксизмом та релігією, а з іншого – історичне минуле більшовицької партії, що зробили взаємовідносини між релігією та державою вкрай напруженими. Спочатку, після революції основою релігійної політики більшовиків став принцип «ізоляції релігії та церкви». Проте після прийняття політики НЕПу в 1921 р., влада сконцентрувала свою увагу на «внутрішніх ворогах», тобто на Римо-католицькій церкві, сформувавши в умовах «релігійного НЕПу» 1920-х рр. ефективніший принцип радянської релігійної політики – «розділяй і володарюй». Власне, формування радянської моделі державно-церковних відносин передбачало досягнення основної мети – подолання релігії та релігійного світогляду [1, с. 112]. Існування ж римо-католицького та інших віросповідань не вписувалось в ідеологічну модель комуністичної партії, яка виключала можливість існування світоглядного плюралізму, зокрема, релігії: «Комуністичний лад зможе тільки тоді зацарювати, коли релігія буде остаточно витіснена з розуму пролетаріату» [2, арк. 4].

Римо-католицька церква відігравала важливу роль в Західній Європі, що стало причиною формування наступної моделі її ідеологічного сприйняття: «Католицизм – найреакційніша релігія серед християнських течій, оскільки вона, маючи свої центри закордоном, є зброєю в руках наших ворогів, а її церковники є найкращими фахівцями з оброблення людських душ» [3, арк. 37]. Ворожий характер католицизму радянська влада пояснювала його активним поширенням на народні маси [4, арк. 9]. Більшовики боялися цієї конфесії через «можливість окатоличення Росії і України», розглядаючи її як духовного «поводиря» віруючих, що прагнув